

GOSZTONYI JÁNOS

Sásdi Sándor: Az utolsó szó jogán

Szabálytalan könyvismertetés

Sásdi Sándort a REVIER-nek nevezett lágerkórházban ismertem meg, a Waldlager 5-ben. (Ő írásaiban Dachauként emlegeti a helyet, mint-hogy annak körzetéhez tartozott.)

Az átellenő felső priccsen hevert, nem tudtam, mi baja, ott általában csak a magunk bajával foglalkoztunk. Mondta magáról, róla is mondták, hogy író, jó író; Móricz Zsigmonddal hozták kapcsolatba, hogy hasonló hangütésű, mégis más... a zsidó parasztkok – azóta szinte kipusztult – fajtájából való.

Én egy halk szavú, választékosan fogalmazó úriemberrel találkoztam ott, aki a főrangúak finomságával ejti a szót. Különös önféltőnek láttam őt, abban a fűtetlen pokolban, olyannak, aki csak véletlenül mulasztotta el sálját nyaka köré csavarni. S mert a melengető kesztyűje is elveszett, állandóan össze kell dörgölnie valószínűleg fehér, karcsú kézfejét. Szavába ezért vegyül valaminő tartós siránkozás, s habár az ott mindenféle sírások, nyüszítések helye, az övét valahogy régebbiről, a távoli gyerekkorból muszáj keltez-nem... amely tart és tartani fog még akkor is, ha a panaszt kiváltó ok megszűnik is.

Zavart vele kapcsolatban, hogy addig hírért sem hallottam, egyetlen sorát sem olvastam, noha másoktól nagyon is sokat, bőségesen. És őt is, érezhetően zavarta, hogy nála jóval gyengébbeket méltatnak az éves utáni félórán, amikor a gyötrelmes éhség kis időre visszavonult, s mi olyankor értelmes szót válthattunk egymással.

Képességeit mindig csak dicsérni hallottam, igaz, halkán. Halk híró író volt, úgy mondanám, bár e könyvében számos, jelentős sikerét említi föl. E fölemlítésekben is mintha hallatszana az a leheletnyi siránkozás... ez a hiányérzetből fakadó panasz, amelyet – attól tartok – nem enyhített a környezet, nem mulasztott el az Idő.

*

Azután, hogy meg – és nem „fel” – szabadulunk, ismét csak eltűnt látkörömből. A láger óta eltelt tömérdek idő alatt csak elvétve találkoztunk. Ő akkor már hátat fordított a színházi világnak, én meg abban küszködtem. Egy borbélyüzlet tükrében láttam egyszer viszont, s akkor váltottunk pár szót. „Megírtalak! – mondta akkor. – Egyik novellámban te vagy az a fiú, aki a lágerkórházban egy répával ajándékozol meg.”

SÁSDI SÁNDOR

A novellát utóbb elolvastam, de erre az epizódra sehogyan sem tudtam visszaemlékezni. Hiszen ha nekem lett volna répám, hát nem megettem volna? Már oly igen ifjan is tiszteltem az írókat, de annyira azért nem, hogy Sásdi Sándornak, akit még hírből sem ismertem, egész répát ajándékozzak! De még ha maga Gogol vagy Franz Kafka... ők is leshették volna, hogy tőlem ott répát vagy akár csak egy koszos, bűzlő, vermelt krumplit kapjanak. Nem, nem. Sásdi ezt bizonyára csak elképzelte. Én mint irodalomszerető ifjanc nyilván tanúsítottam iránta némi büntudattal kevert tiszteletet, de bizonyosan nem répáig ment.

*

Sásdi emlékezete egyébként ámulatra méltó! Mintha az elmúlás küszöbén még élesebben látna régmúlt dolgokat. Ismerősök, barátok, szerelmek, rokonok, hihetetlen számú szereplő tolong e vékony kötet lapjain. Akár egy hatalmas csoportképen, amelyre oly szívesen hívják fel a látogató figyelmét némely múzeumőrök, vélvén, hogy a sok alakot felvonultató festménynél semmi sem lehet becsesebb.

Akihez Sásdi tolla hozzáér, mintegy varázsütés-

re megéled. A kötet így, egy szelíd lefolyású Utolsó Ítéletre emlékeztet. Nem az aggkor tette enyhén ítélővé, Sásdi mindig is ilyen lehetett. Élesen, tán gonoszul is látó, de simogatóan szóló, értő, megbocsátó. Néhány aljas ostobán végigpásztáz a tekintete, figyelme azonban a nagylelkűek, áldozatosak, esendők körében időz.

Tolla egy pillanatra sem nehezül, nem bolyong el emlékei sűrűjében, némely emlékező agg szokása szerint. Nem feledkezik meg róla, hogy amit megélt, mindazt másokkal is értetni, láttatni kell. És mi értjük, látjuk, mindvégig követni tudjuk őt (noha szándékos rendezetlenséget visz a szerkezetbe) s ezen túlmenően, még *halljuk* is.

És e hang hajlékony, ifonti! Oly felismerhető, akár ismerőseink, szeretteink hangja, amikor még csak közelednek. Öreges remegés, recsegés, a vénülő hangszálakra jellemző kopások?! Semmi nyomuk. Ki hallott már ennél üdébb, önsajnálattól mentesebb végső szót? Amely végső szót, ráadásul, tudatosan vallják végsőnek? (Amint ez be is következett.)

Nem, nem a stílusról vagy az írás hangneméről, magáról az írásból kihallható *hangról* beszélek. Nem a „visszagyerekedett” agg fiatalosságát észlelem abban, hanem a megőrzött, kikezdehetetlen ifjúságát! – Érzékszervein sem fogott az idő! Bámulatos, milyen frissen őrzi emlékezetében ritka szavak és étkek ízét, kevéssé ismert virágok sosem hallott nevét, illatát, életének apró részleteit, amelyekről még eddig nem szólt. Igen, úgy érzem, hogy amit közöl, azt pótlólag közli velünk, s nem vének módjára ismételteti.

*

Móricz-rokonság? Nem tudom. A magyar nyelv ismeretében és imádatában igen, feltétlenül. Abban, hogy addig-addig szól keresetlen egyszerűséggel, mígnem azon vesszük észre magunkat, hogy szelíd lankán, alig észlelhető kaptatókon, meglepő magasságokba vezetett. Aztán hamarosan, mert nem igazán szeret a ritkás, magaslati levegőn időzni, varázsos egyszerűséggel siklat vissza a köznapok síkjára.

Szabálytalan könyv, úgy hiszem, szabálytalan ismertetést enged. A már említett szerkezeti játék, amelyet az író bevezetőjében jelez, valóban tudatos, nem az aggkor kényelmét szolgáló megalkuvás. Ami az írásban „kései” jellegű, az a kivételesen tág látószög, amely a csipcsupot s lényegest egyaránt „behozza”. S az apróságok jelentőségét olykor a világot rengető események elé helyezi. S nem csupán az idősíkot, hangsúlyokat, de a műfajokat is könnyű kézzel váltogatja. Hol regényt, hol naplót, hol kisprózát olvasunk... minden egy kicsit töredékes, de mindez mégis élvezhető egy-egybe simul.

*

A negyven éven felüliek, mint tudjuk, a láger vénjeinek számítottak. Nem sok esélyük volt a

túlélésre. Sásdiban ott is bujkált valami kölykös pajkosság. A tekintetében. Hogy amit velünk művelnek, az csak a Sors hülye tréfája, amelynek kegyetlenségén és abszurdításán el kell ámulni... de ha teljes komolyságában csak kicsit is kételkedni tudunk, akkor talán már nem is kell belepusztulnunk. Azt hiszem, ez a szemlélet tartotta meg őt.

Most, hogy erősebben gondolok vissza az ottani Sásdira, világosan kirajzolódik előttem, ahogyan másoknál kitartóbban figyel. S mindig inkább figyel, mintsem megnyilatkozik. Mindent észlel, mint utóbb tapasztaltuk, mindent magába gyűjt, de előszóban csak módjával és keveset közöl.

A jelenségeket tolla számára tartogatja.

Ott is, később is, mindig visszafogottan fejezte ki magát. Sok egyéb ok között ezért nem verték fel körülötte jobban a port. Nála céltudatosabbak, szélsőséges öngerjesztők őnála mindig jobban tudták, hogyan kell a maguk hasznára nagy zajokat csapni. Sásdinál a visszafogottság nem elhatározás, hanem ízlés és jellem kérdése volt. Idegenkedett a hangoskodástól, meg nem is volt hozzá képessége.

*

Vajon mit szólna mindehhez, motoszkál bennem a kérdés, amit itt Róla, utolsó könyvéről, szórványos emlékeimről írtam?

Halkan, de nagyon érthetően és udvariasan köszönné. Szükszavúan, némi tájézt keverve hibátlan irodalmi kiejtésébe. Visszafogottan dicsérne egy-egy találó megfigyelést. Valószínűleg. Szinte látom tekintetében a gyűjtögető ravasztságot, amely nem enged az ő valódi véleményéhez férem.

Azt csak akkor tudhatnám, ha megírná, így, ahogyan Róla és az utolsó szó jogán elmondott szavairól egy rab- és író-társa megemlékezett.